

צמאה נפשי לאלוקים

שיעורים בנושא התפילה

התפילה, אם מגיע לי למה אני צריך לבקש?

לע"נ הורי ר' אליהו בן בת שבע ז"ל

לאה איין בת טאוס ז"ל

16

2

1

ובפ"ק דתענית (ב' ע"א) תניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה או אינו אלא עבודה תלמוד לומר בכל לבבכם איזה עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה הרי התפלה היא עבודה אל השם יתברך. ומה שנקרא התפלה עבודה כמו שבארנו זה למעלה, כי התפלה שמתפלל האדם אל השם יתברך מורה שהאדם נתלה בו יתברך וצריך אליו ואין לו קיום וולתו. והנה זהו אלהותו יתברך שכל הנמצאים צריכים אליו ותלויים בו יתברך עד שהכל אל השם יתברך. ולפיכך התפלה היא עבודה אל השם יתברך ולא היראה מן השם יתברך, שאין זה נקרא עבודה כי אין זה מורה שהאדם נתלה בו יתברך אבל התפלה מורה שהאדם נתלה בו יתברך והוא יתברך הכל ברוך הוא וברוך שמו על הכל. שכל ענין התפלה שהוא מתפלל אל השם יתברך לפי שהוא צריך אל השם יתברך נתלה בו ית' ואין קיום לו בעצמו כי אם בו יתברך ולכן מתפלל אליו על כל צרכו. וכאשר האדם נתלה בו יתברך כאלו הוא נקרב אליו שכל אשר הוא תולה באתר הוא נקרב נמסר אליו, ולפיכך התפלה היא עבודה גמורה אל השם יתברך ודבר זה עוד יתבאר:

דבר זה עוד יתבאר:

אין למה יאמר

ויש שואלין על התפלה, אם ראוי האדם שיתן השם יתברך אליו הדבר שהוא מתפלל למה לא יתן אליו בלא תפלה, ואם אין ראוי אליו אם כן אף אם יתפלל ויבקש וכי בשביל תפלתו יתן אליו. ועוד הקשו כי למה צריך להתפלל בדבור והרי השם יתברך יודע מחשבות בני אדם ודי היה במחשבה, וכיוצא בזה מדברי שבוש עד שקצת נזרקה בהם רוח ויצוניים לסכלות דעתם. אבל דבר זה כי התפלה היא להשלים את האדם מה שהוא חסר והוא השם יתברך שומע תפלתו ובקשתו, כאשר האדם הוא חסר וצריך אל השלמה האדם הוא נחשב אדם מצד הדבור ובזולת זה אינו אדם, וכאשר אין אדם מתפלל ומבקש בדבור אין כאן מקבל כי כל מקבל מבקש לקבל מה שהוא חסר, ולכן צריך שיהיה מבקש חסרונו בדבור ואז הוא מבקש חסרונו במה שהוא אדם חסר. ואין זה מוכן להשלמה מן העלה רק כאשר יוציא חסרונו אשר הוא חסר מצד שהוא אדם, ואז הוא מוכן לקבל השלמה מן העלה. ולפיכך צריך שיתפלל האדם אל השם יתברך שהוא העלה בדבור, כי בזה האדם מצד שהוא אדם או מוכן לקבל השלמה מן העלה כאשר הוא אדם חסר, וזה כאשר יוציא חסרונו בדבור שמצד הדבור הוא אדם, אבל כאשר הוא מתפלל בלבו בלבד לא נקרא שמוציא חסרונו מצד שהוא חי מדבר, רק אם הוא צדיק גמור הוא שכלי או השם יתברך שומע אף שקורא אל השם יתברך בלבו בלבד:

אין למה יאמר

ראוי לתת גדר לענין התפלה, שחלויים בה כמה דברים גדולים, כמו שנבאר בעז"ה. ומצאנו גדרה נכון ושלם, והוא בקשת האדם מהאל דבר צורך שאינו ברשותו:

והרצון במלת בקשת, הוא להורות שאין ראוי שישאל האדם צרכיו מהאל ית' דרך חיוב והכרח, כמי ששואל את חבירו שיפרע לו את חובו, שהוא חייב לפרוע לו, אלא דרך בקשה ותחנונים, כעני השואל למי שאינו חייב לו, כי מה הקדים האדם ליוצרו לשישאל ממנו דרך חיוב, וכמ"ש הכתוב (איוב מ"א) מי הקדימי ואשלם תחת כל השמים לי הוא, כמו שדרשו רז"ל (ויק"ר פכ"ו ע"ש) נתתי לו בית ואח"כ אמרתי לו ועשית מעקה לגנך, וכתבתם על מזוזות ביתך. נתתי לו שדה, א"ל לא חחרוש בשור ובחמור וגו'.

בית אלקים - אין למה יאמר

וכמו שצריך לסדר שכת קודם, צריך לתת הוראה בסוף אל חלקו, שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשכחו וחולך לו, כמו שדרשו ז"ל (ברכות ל"ד).

וצריך לתת טעם למה אמרו שהוא כעבד שקבל פרס מרבו שמשכחו וחולך לו, שגוראה שהוא מקרה שמיד חשמע תפלתו.

ואפשר שהורו לנו כאן עיקר מעקר התפלה, והוא שלא ישים אדם מגמת פניו כשמתפלל שתשמע תפלתו, וכמו שאמרו (שם דף ל"ב ע"ב) טוף בא לירי כאב לב, כדכתיב (משלי י"ג) תוחלת ממושכה מחלה לב, ואמר רבי חמא בר חנינא (שם ל"ד) כל המתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל, שגא' קה אל ה' וגו' וקה אל ה', ואם כן מה שאמרו כעבד שקבל פרס מרבו, הוא שיחשוב בעצמו כאלו כבר נענה, כי לא יהיה תכלית התפלה כדי שיענה, אלא להורות שאין בעולם למי שראוי להתפלל, אלא לאל ית', ולהכיר שהוא חסר מכל וכל בזה העולם, ואין מי שימלא חסרונו אלא הוא ית', ומספר לפניו חסרונותיו, להזות זה הענין, וסוף השכר לבוא, אבל לא שחיה התפלה לתכלית השגת המבקש, שגוראה שאם היה יודע שלא יהיה נענה כאותה התפלה לא היה אומר אותה:

ובזה יתורץ דבר קשה בענין התפלה, שגוראה דבר בלתי הגון ונאה לשאול שאלה אחת כמה פעמים, כי לפני מלך בשר ודם אם ישאלו ממנו דבר א' פעמים או שלש, יחרה לו על השואל, כי אם היה רוצה המלך להשלים לו שאלתו בפעם הראשונה או השנייה היה משלים חפצו, ואם כן התפצר הוא דבר מותר ומצוי להשאלה, ואנחנו מתפללים לאל בכל יום ערב ובקר וצהריים תפלה א', י"ה ברכות שתקנו, וגם כי אין אנוהו נענים ברובם, אין אנו נמנעים מלאומרם בכל יום, אלא שכוונת התפלה היא להכיר ולהורות כי אין בעולם למי שראוי להתפלל כי אם לאל ית', שהוא ארון לכל העולם ושאנחנו חסרים ממנו דברים המזכירים בתפלה, ואנו זוכרים אותם לפניו, כדי שנכיר שאין מי שיכול לספק צרכינו ולהצילנו מכל צרותינו כי אם האל ית' ועליו אנו משליכים יבגנו, ואנחנו יוצאים ידי חובותינו בהתפלל על הכוונה הזאת, ודי הטוב בעיניו יעשה, אם לקבל תפלתנו אם היא הגונה אם לאו.

בית אלקים - אין למה יאמר

ענין גדר זה, לא יכלול אלא שאלת האדם צרכיו שהוא דמיון ברכות אמצעיות של י"ה ברכות, אמנם צריך המתפלל להקדים לתפלתו שבח הכבוד, וכמו שדרש רבי שמלאי (ברכות ל"ב) לעולם יסדר אדם שבחו של מקום ואח"כ יתפלל דכתיב (דברים ג') ה' אלהים אתה החלות וגו' וכתיב בתריה אעברה נא ואראה וכ'.

וענין הקדמת השבח נראה כתחלת המחשבה דבר בלתי הגון בשאלת צרכיו, כ"א אדם אחד בשבח את חבירו, ואח"כ ישאל ממנו אי זה דבר, נראה שט"פ שבו היה לסקה שישלים שאלתו, אבל בהסתכלות ועומק המחשבה, יראה השבח דבר הכרחי לקבלת התפלה, והוא כי שבח ושלמות האנושים אינו דבר שלם בתכלית ולא קיים, לסבת מאורעות האדם וגלגולי העולם, ולכן אי אפשר שישבח האדם את חבירו וישאל ממנו כ"א בתוספת שבח ויתר שאת מה שאין בו והוא אומרו בשפת חלקות להפקת רצונו ממנו, אמנם בענין התפלה לאל ית' צריך שידע האדם ויכיר קודם תפלתו לאלהיו, כי אין מי שיכול לתת את שאלתו ולעשות את בקשתו, אלא הוא ית', כי הוא כראו את העולם, ולו נתכנו עלילות, ולזה צריך להקדים ולסדר שבחו של מקום, לומר שהוא יודע ומכיר כי מצד שבחו ועזרתו שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו, הוא דאוי שיתפללו אליו, כי הוא מודיש ומעשיר משפיל אף מרומם, האדם ועושה גזר ומקיים, ואין מי יאמר לו מה תעשה, ולכן שואל ממנו

"ברוך אתה ה' שומע תפלה" - התפלה מתקבלת, וכאילו היא מחדשת בבורא, כאילו גורמת לשינוי באלוהות, על-ידי מה שאנחנו לוחצים. צריך להבין, שרבונו של עולם לא משתנה, ובכל זאת, הלא גרגרם שינוי במציאות ע"י תפילתנו, אלא אנחנו משתנים על-ידי עצם פעולת התפלה. ההטהרות וההתברקות, שמתגלות בתפלה, משנות אותנו, וממילא הכל משתנה.

אמץ התורה הגדולה - ארצות

ב. אמתית ומתנה על התפילה

הוא הדבר אשר אמר ד' למשה: "מה הצעק אלי דבר אל בני ישראל ויסעו" (שמות י"ד ט"ו) ולכאורה יפלא. הלא הקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים, ואיך יתכן שלא ירצה שיש-אלוהים יתפללו לפניו. אכן הביאור בזה, והנה ענין התפלה שמבטלת את הגוירות אינו ח"ו שינוי רצון כלפי מעלה, כי אני יודע תמן מסויים, לזאת באה התפלה להעלות את האדם לעולם אחר יותר עליון, שהיא אינו נמצא תחת אותו מקום וזאתו זמן ושמה לא חלה הגוירה כלל, ועל ידי התפילה ממשיכים את המקום היותר עליון גם למטה וממילא מתכסלת הגוירה לגמרי, ולכן נקראת תפלה, דברים העומדים ברזומו של עולם" (עין ברכות ו, ב וברש"י). כי התפלה פועלת לרומם את האדם לעולם יותר עליון, עולם שאין הגוירה פוגעת בו.

אמתית ונכונה - ארצות

וכמ"א רמזנו אחורי ביהכ"נ, כי ביהכ"נ יש לו כ' תכליות: האחת היא לגדל ולרומם שם השי"ת, ובאמת עיקר תכלית מציאות התפילה נבראה לזה, כדי שיכיר הבריות יד ד', ויראו מלפניו וילכו בדרכיו לטוב להם. והב' נסתפקי מזה, שהתפילה מועלת להשיג המבוקש. והנה לו לא היתה באה מתפילה התועלת המוסרית כ"א השגת המבוקש לבדו, ודאי הי' קשה, מה תכלית וטעם יש במציאות התפילה, הלא השי"ת לא יתכן שינוי רצון לפניו, ולמה לו לתפילתו. אבל כיון שיש בתפילה תכלית מוסרית, כי ע"י ההכרה שהכל מידו ית', יוטב מצב המוסרי והתרבה הצדקה והמשרים, כבר נמצא תועלת גדולה במציאות התפילה. והנה התכלית הפנימית העיקרית של התפילה היא הצד המוסרי, היא מרומזת בפנים של ביהכ"נ וצד העקרי של מציאותו, והצד הספל של השגת המבוקש יומלץ באחורי ביהכ"נ. ע"כ כל המתפלל רק אחורי ביהכ"נ, ולצד המוסרי של התפילה לא ישים לב כלל, הוא נקרא רשע ותפילתו תועבה, כי ע"כ "מסיר אזנו משמע תורה" ולהיטיב דרכיו, "תפילתו תועבה". כי תפילה אם לא תרצמח ממנה הטובה אל המעשים, הרי היא כחידוף וחידוף, כאילו יש שינוי רצון למעלה ח"ו, ע"כ רק תפילת ישרים רצונו, כי בכל תפילתם הם שואבים התכונה הפנימית של התרוממות הנפש שהיא תכליתה ופריה של התפילה.

אין איה - גינתר תא - ארצות

וזאת באה שאילת הצרכים ומעמידה את האדם במישוריו נוכח האלקים, כביכול, אשר זה עתה הכירו בסדור שבחיו. באה ומשודרת את האדם להציע לפניו אלקיו את פרשת צרכיו, וכך הוא "מכניס" את הקב"ה לתוך כל פרטי חייו חקטנים והגדולים, ומוסר את בעית צרכיו לרשות גבוה מעל נבחה. תנה כי כן, מכילה שאילת הצרכים בשביל האדם משמעות נפשית גדולה של בשורת נחמה. היא כאילו תלחש לו בחשאי: אלקי עולם - אביך הוא, ואתה כבנרי-חידו. קום קרב אלי, יותר יותר פנימה. הוא קורא לך. הוא תמיד מצפה לבואך, וכל רצונו: להעתיך את כל מדת אהבתו הגדולה, עליך בך אדם, אשר בראך בצלמו ודמותו והעמידך כאיקונו שלו בעולם זה. התפלה מפגישה את האדם עם אלקיו, והפגישה הזאת כזו עצום לה להקרין בנפש האדם תחת בחירה, אור גדול של אמונה.

בתפלה האדם זוכה ומתקרב לשם ב"ה, וממילא הוא זוכה ומשיג מה שלא היה יכול כלל לזכות ולהשיג בלעדה, ברחיפת הרגש הפשוט-התמים בלבד, או דרך תחריטים הועזרים של ההגיון השכלי הנוצל. התפלה מצילה את האדם גם מן השטחיות הקלה, וגם מן השכלנות המופשטת. התפילה היא עצומה של אמונה, מפני שהיא נובעת מעצומה של נפש, מפני שמעוצמת את הנקודה המסותרת ביותר של הנשמה, בחיותה ילידת ההתפעלות הסתורית, הפנימית-המהותית. היא מספרת לו לאדם: על אמתותה בלשון הרחשים הלוהטים של הנשמה הצנוחה לא-ל היא בחינת, ואני ידועת כי גדול הי"י. מעין מטכח ממקורו הטמיר, מעמקי תעלומה.

התפלה מעלה את האדם לתר' ה', ומכניסו לעזרה, וממנה לאולם, וממנו להיכל, וממנו לפני-אלפים: לפני ה' ב"ה.

אמתית ונכונה - ארצות

אחת מן הסוגיות הרוחניות בענייני התפילה, היא השאלה היפולוטופית בדבר שינוי רצון ה' מכוח התפילה. קושיה זו הביאה את הפילוסופיה למסקנה כי תפילתנו באמת איננה נשמעת, ואין לה השפעה אמיתית על המציאות. לכל היותר מועילה התפילה לאדם עצמו, ונכאי שאין בכוחה להשפיע על ההנהגה האלוהית בעולם.

אך ההתבוננות האמיתית המעמיקה, בכוחה של התפילה במציאות, מרוממת אותנו מעל הקושי שבשאלה זו.

התפילה כמטרה אידיאלית

אנחנו מורגלים להתייחס לתפילה כאל אמצעי להשגת מבוקש התפילה. למדנו, שהאמצעי הזה אינו טבנו, אלא הוא תהליך של בנין עצמו של הרצון, ותוצאה של שינוי מוסרי עמוק המתחולל באדם.

בנקודה זו, ניתן להאיר קומה נוספת. יש מקום לראות את השינוי האידיאלי המתחולל בתפילה לא רק כאמצעי לשינויים שאנו רוצים להשיג, אלא כערך אידיאלי בפני עצמו. פשוטו של עך זה הוא עצם הופעת רצונו הסתור של האדם.

ערכו של הרצון האנושי הסתור והמרוכס, אינו רק במה שהוא מכין אותנו למשהו, או טרם לתנועת חיים כזו או אחרת. הרצון השלם הבעתו העמוקה והסתודה היא מעלה מצד עצמה, היא שלמות עצמית של האדם שיש לה ערך עליון מצד עצמה, גם ללא כל מה שמטעף, מושפע ונמשך ממנה.

בא דוד באתה תפילה

הגמרא במסכת מגילה, עוסקת בסדר האורגני-הדרגתי של תפילת שמונה עשרה. בפסגת ברכות הבקשה - ברכת שמע קולנו, ישנה התייחסות לתפילה כאל אידיאל בפני עצמו. האידיאל הוא עצם התפילה. לא תפילה שמביאה למשהו, אלא התפילה היא הרצון הנכסף.

זוהי מעלה רוחנית עליונה, שעם ישראל יתעלה אליה בעתיד מכוח התעצמות חיינו הלאומיים בארצנו, מתוך הטהרה הרוחנית האידיאלית המופנמת בעומק חיינו הממלכתיים. מכוח צמיחתה של מלכות בית דוד, עולה רעומחת המדרגה הבאה, קומת התפילה באומה: "כיון שבא דוד באתה תפלה, שנאמר: יחביאותים אל הר קרשי ושמחתים בבית תפלתו" (מגילה י"א). חידוש עמוק מאד בהבנת ערכה של התפילה - התפילה עצמה היא הנופץ. לא תפילה בשביל משהו, אלא התפילה עצמה, הבעת הרצון והאידיאלי של האדם, זוהי המציאות הנחפצת.

דווקא ההבנה היסודית שעליה אנו מבססים את הבנת פעולת התפילה - שמהותה העיקרית של התפילה היא העילוי הרוחני המוסרי האמיתי המתרחש בקרב האדם בעת התפילה - היא אשר מקרבת אותנו להבנה שעילוי ושנוי זה, הוא אמיתי וחשוב כל כך, ומהווה ערך של שלמות מצד עצמו.

אמתית ונכונה - ארצות